

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדַּת יָמִים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ נֹצְבִים תשע"ח

"מלך במשפט יעמיד ארץ", מי הוא המלך?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

"אתם נצבים היום כלכם לפני יקוק אלהיכם ... כל איש ישראל... לעברך בכרית יקוק אלהיך ויבאלתו אשר יקוק אלהיך פרת עמך היום... ולא אתכם לבדכם לברית את הברית הזאת ואת האלה הזאת: כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני יקוק אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום" (דברים כ"ט ט-יד).

עם ישראל לדורותיו, כרת ברית עם הקב"ה שמשמעותה היא כי: "יקוק הוא האלהים" (דברים ד' לה) או במילים אחרות: "יקוק מלכנו" (ישעיהו ל"ג כב).

אלהים בלשון הכתוב, משמעותו היא גם מלך כמו בתקבולת הבאה: "אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר" (שמות כ"ב כז). ההכרה והקבלה של מלכות ד' על ישראל ועל העולם כולו - "ומלכותו בכל משלה", הוא אחד הנושאים המרכזיים, העומדים על הפרק בתפילות ראש השנה. לכן, בהכרזה זו מסתיימים עשרת הימים הפותחים את השנה, הכרזה שחוזרת ונישנת על ידי עם ישראל כסיום לתפילת יום הכיפורים עם תקיעת השופר.

שאלה זו מתחדדת יותר כאשר עוסקים במלכות בשר ודם, העלולה להכחיש, ח"ו, מלכות שמים. חז"ל מצאו בדברי הנביאים סמך לעיסוק בנושא זה דווקא בימים אלה הפותחים את השנה. נביא שתי דוגמאות. אחת השבוע והשניה, בע"ה, בדברנו לשבוע הבא:

עם מותו של שמואל הנביא - ממליכו של שאול המלך, וגם בעקבות חולשתו של שאול, התעוררה השאלה: מי הוא המלך? מצד אחד היה ברור לדוד, בעקבות משיחתו בידי שמואל, כי הגיע זמנו. לעומתו, התייצב נבל הכרמלי, (שהיה צאצא אחר של חצרון בן פרץ וכלב בן יפונה ומרים = אפרת, אחות משה ואהרון) והכריז: "אמר נבל לית בישראל בר טבין סגין מישראל (אמר נבל אין בישראל טוב ממני [מבחינת ייחוס] הדא היא דכתוב) (כמו שכתוב) 'ואיש במעון ומעשהו בכרמל והאיש גדול מאד והוא כליבי דאתי מן כלובי (שהוא צאצא של כלב)" (ירושלמי סנהדרין פרק ב ה"ג).

דוד ראה עצמו כמי שזכאי לגבות מסים ונבל ראה עצמו כמי שפטור מתשלום מס, כי הוא הוא מי שרשאי היה לגבות אותם. דוד (עדינו) שלח את נערו לגבות את המס, תוך שימוש בלשון עדינה. תגובתו של נבל הייתה: "ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המהפריצים איש מפני אדניו" (שמואל א כ"ה ז). חז"ל מסרו לנו כי ויכוח זה התרחש בערב ראש השנה והסתיים במותו של נבל ביום הכיפורים.

הם סמכו את דבריהם על שני ביטויים המופיעים בפרק: "כי על יום טוב באנו" (שם ח) = ראש השנה, "ויהי כעשורת הימים ויגף יקוק את נבל וימת" (שם ט) = עשרת ימי תשובה. (עיינו ראש השנה יח ע"א, הדברים יתבררו באריכות בספרי 'צפנת שמואל', בקרוב בע"ה).

מאבק זה הוכרע לטובת דוד המלך - העניו שבענווים - "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כ"ב ז), כמי שמייצג את מלכות שמים, לעומת נבל שיהתנשא למלוך, מאחר ואין מקום לגאוה של מלכות אדם. הרמזים בפסוקים אינם חד משמעיים, אבל חז"ל מלמדים אותנו בדבריהם כי השאלה: מי הוא המלך? היא שאלה מרכזית שבכל שנה ושנה צריכה להתברר מחדש, דווקא בימים מיוחדים אלה שבין ראש השנה ויום הכיפורים.

על מנת להגיע לסוכות ולחסות בצל השכינה, להיות בבחינת נצבים ולזכות לגילוי שכינה (עיינו חמדת ימים נצבים וילך תשס"ו) עלינו קודם כל להכריז: "יקוק הוא האלהים", "יקוק מלכנו"!

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלבי"ע י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו נלבי"ע כ"ח באייר	לע"נ אסתר שמש ע"ה נלבי"ע כ' באב תשע"ז	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, עיר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא
חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

חוב שתפח בהוצאה לפועל

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / אדר תשע"ה / תיק 75023

תקציר המקרה: הנתבע הלוח לאחיו של התובע ולאביו כספים לפני זמן רב, התובע נתן לנתבע צ'ק כערובה להלוואה, הצ'ק הוגש להוצאה לפועל, על סכום של 204,000 ₪, לא הוגשה התנגדות על ידי התובע, אך הליך ההוצאה לא מוצא, לאחר כמה חודשים התובע חזר לפעול לגביית החוב הרשום בהוצאה כשכספים עומד על כמיליון ₪, הדיון בין הצדדים הוא האם מבחינה הלכתית הם חייבים להגיע לבית הדין לצורך זה, לאחר שבעבר הוא הוציא כתב סירוב כנגד החייב, או שהוא יכול ללכת להוצאה לפועל ישירות, פסק הדין ניתן כפסק הלכה ולא כפסק דין.

פסק דין: לפי ההלכה נתבע אינו רשאי להסתמך על היתר הפנייה לערכאות שניתן לו בשנת תשנ"ה, לצורך גביית חוב הוצאה לפועל בשנת תשע"ה, ועליו להתדיין בבית דין תורה.

נימוקי פסק הדין:

1. חזקת מסירה בהיתר פנייה לערכאות

לפי נייר עמדה של הרב הלל גפן, ניתן להסתמך על חזקת מסירה לביתו של אדם כשההזמנה לדין נשלחה בדואר, אבל בדיעבד אם האדם טוען שאינו מתגורר יש לבדוק זאת, כמו כן אם התובע יודע שהנתבע אינו גר שם, הרי שלפי הדין אסור לו להסתמך על היתר הפנייה.

2. האם המקבל היתר פנייה לערכאות יכול לתבוע סכום גבוה מהמגיע לו לפי דין תורה?

לשיטת המהרשד"ם אדם שהגיע לערכאות בגלל סירוב הצד השני להתדיין בבית דין תורה, זכאי לקבל את מה שפוסקים עבורו בערכאות, הוא מסייג את דבריו לגבי ריבית שאסור לקחת, או על ביטול יום. ישנם שיטות נוספות המסכימות עם דבריו מטעמים שונים כפי שנראה בהמשך:

3. סברות המתירים לקבל סכום גבוה יותר בערכאות אינה שייכת במקרה דנן

- א. סברת המהרשד"ם היא שהמסרב לבא לדין תורה קיבל עליו את דין הערכאות, אבל כאשר החייב לא מגיע לערכאות, אלא מתנהל נגדו הליך בהעדרו במסגרת הוצאה לפועל, אין להסתמך על דברי המהרשד"ם.
- ב. סברת החתם סופר (ח"מ ג) היא משום שהערכאות הם שליחי בית הדין משום שבית הדין שלח אותם, שיקול זה אינו קיים במקרה דנן, משום שבית הדין כלל לא ידעו את מהות התביעה.
- ג. שיטת הרב קוק (אורח משפט כו) שיש דין של הפקר בית דין הפקר שעל ידו הפקיעו בית הדין את רכושו של הסרבן, גם טעם זה אינו שייך משום שהתובע כלל לא כתב לבית הדין מה הוא תובע אלא רק כתב שיש לו תביעה.

למעבר לפסק הדין המלא

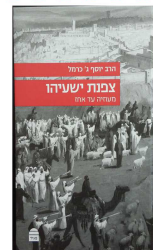
<p>לע"נ מרים ריגלר ע"ה רעייתו של די"ר מיכאל ריגלר הי"ו נלבי"ע אייר תשע"ח</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	--	---	--

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון חוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זהו בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חֲמַדַּת הָאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלִמוּדִית

הַפְרָשָׁה בְּאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלִמוּדִית

הַשְּׁתַּחוּוָּא

מבוסס על הערך: השתחואה שבאנציקלופדיה התלמודית, כרך יא, פרקים א, ב
 "וְאִם יִפְנֶה לְבַבְךָ וְלֹא תִשְׁמַע וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִית לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם" (ל, יז)

האם יש זין ייהרג ואל יעבור על "מראית עין" של עבודה זרה?
 למה נהגו לכסות את הריצפה שמשתחוים עליה ביום כפור?

סוגי השתחואה. השתחואה - האמורה בתורה (רמב"ם עבודה זרה פ"ו ה"ו) - זו פישוט ידים ורגלים (ברכות לד ב; רמב"ם שם ותפילה פ"ה ה"ג), שנאמר: הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמֶד וְאֶחִיד לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה (בראשית לו י. גמרא שם), ש"ארצה" לשון משתטח משמע (רש"י ברכות שם), ומשמע כולו שטוח ארצה (רש"י מגילה כב ב). השתחואה זו היא עד שנמצא מוטל על פניו ארצה (רמב"ם תפילה שם).

כריעה - האמורה בכל מקום (רמב"ם תפילה שם ה"ג) - הוא על הברכיים (ברכות לד ב; רמב"ם שם), שנאמר: וְיָהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה וְגו' מְפָרֵעַ עַל בְּרַכְיֹו (מלכים א ח נד. גמ' שם). והר"י מיגש (שבועות טז ב) כתב שכורע על ברכיו ושוחה פניו עד שמגיע לארץ, ולכן נזכרה בכתובים בכל מקום הכריעה לפני השתחואה, כמו פְּרָעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים (אסתר ג ב), וכיוצא, שהכריעה היא קודם ההשתחואה (מהרש"א מגילה שם).

עבודה זרה. השתחואה לעבודה זרה שחייבים עליה היא אף בלא פישוט ידים ורגלים (הוריות ד א), ואחד השתחואה בפישוט ידים ורגלים או בלא פישוט ידים ורגלים, משעה שיכבוש פניו בקרקע נסקל (רמב"ם עבודה זרה פ"ו ה"ח), וכן הכורע על הארץ ולא פישט ידיו ורגליו חייב (עי' רמב"ם סגות פ"ד ה"ב), וזו תולדה של השתחואה בפישוט ידים ורגלים, שבעבודה זרה חייבים אף על תולדות (תשב"ץ ח"ג סי' שטו).

יש דברים שאסרו חכמים מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה: ישב לו קוץ ברגלו לפני עבודה זרה, לא ישוח ויטלנו, מפני שנראה כמשתחוה לה (ברייתא ע"ז יב א; רמב"ם ע"ז פ"ג ה"ז; טור ושולחן ערוך יורה דעה קנ ב), ואף על פי שיש לו צער הגוף (גמ' שם). נתפזר לו מעות לפני עבודה זרה לא יהא שוחה לפניו וילקט, מפני שנראה כמשתחוה לה (תוספתא עבודה זרה פ"ז וברייתא בגמ' שם; רמב"ם שם; טושי"ע שם), ואף על פי שאינו יכול ללכת ולעשות זה במקום אחר, שהרי המעות מונחות כאן (גמ' שם). מעין מים היוצא מבית עבודה זרה, לא יהא שוחה לפניו ושוחה מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה (תוספתא שם וברייתא בגמ' שם; טור שם, והרמב"ם השמיט, ועי' כסף משנה), ואף על פי שיש סכנה בדבר שאם לא ישתה ימות בצמא (גמ' שם ורש"י). והר"ן (שם) והרמ"א (בשו"ע שם ג) סוברים שבסכנה ממש מותר, שכיון שכל האיסור הוא משום מראית עין של עבודה זרה אין בו משום יהרג ואל יעבור, ו"ימות" שאמרו לאו דווקא, אלא רצה לומר שאפשר שיבוא לידי סכנה אם לא ישתה עכשיו, שמא ימות בצמא קודם שימצא מים אחר זמן, אבל דעת הטור (שם וכ"כ בבאור הגר"א שם ס"ק ד בדעתו ובדעת הרשב"א) שאף בסכנה ממש אסור. אם הופך פניו לאחוריו, שאינו נראה כמשתחוה לה מותר (תוספתא שם; גמ' שם ורש"י ד"ה אם; שו"ע שם), וכן כשהופך לצדו (רש"י שם; טושי"ע שם), או שיושב ונוטל (רמב"ם שם; שו"ע שם).

כמרים ושרים שיש להם שתי וערב (צלב) בבגדיהם, או שנושאים צלם לפניהם, התרומת הדשן (סי' קצו) והרמ"א (בשו"ע קנ ג) אוסרים להשתחוות להם, שנראה כמשתחוה לעבודה זרה, אבל הר"ד אופנהיימר (מובא בתרומת הדשן שם) מיקל בדבר, הואיל וידוע שגם הגוים אינם משתחוים לצלם, אלא להשר. המתפלל ובא כנגדו גוי שיש לו שתי וערב בידו, והגיע למקום ששוחים בו בתפילה, לא ישחה אף על פי שלבו לשמים (הגהות אשר"י ברכות פ"א סי' טו; שו"ע אורח חיים קיג ח).

כשרוקד כנגד הלבנה בשעת ברכתה יזהר מאוד שלא יכרע ברכיו, שלא יהא נראה ככורע ללבנה (מגן אברהם סי' תכו בשם שלי"ה)¹.

אבן משכית. הזהירה התורה: וְאָבֶן מִשְׁפָּיִת לֹא תִתֵּן בְּאֶרְצְךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ (ויקרא כו א). בטעם האיסור נחלקו ראשונים: הרמב"ם (ע"ז פ"ו ה"ז) והסמ"ג (לא תעשה מג) והרמב"ן (על התורה דברים טז כב) סוברים מפני שכן היה דרך עובדי הכוכבים להניח אבן לפני עבודה זרה להשתחוות עליה. והאור זרוע (הלכות תפילה סי' צג) בשם רב האי גאון והחינוך (מצוה שמט) סוברים שהוא מפני החשד, שנראה כמשתחוה אל האבן. ולפי טעמים אלה מצדד המנחת חינוך (שם) בשם המשנת חכמים שיש באיסור זה משום אבזרייהו של עבודה זרה, ויהא אדם חייב ליהרג ולא יעבור עליו. אבל הר"י פרלא (לספר המצוות לרב סעדיה גאון עשה ג) סובר שטעם האיסור הוא מפני שאסור לעשות דבר כדוגמת הדברים העשויים בבית המקדש, כעין מה שאסרה התורה לעשות תבנית היכל ומנורה וכדומה.

כתב הרמב"ם שאם יש דבר המפסיק בינו לבין האבן מותר להשתחוות, ולפיכך נהגו כל ישראל להציע מחצלאות או מיני קש ותבן בבתי כנסיות הרצופות אבנים להבדיל בין פניהם לבין האבנים. וכך כתב המרדכי (מגילה סי' תז) והרמ"א (אורח חיים קלא ח, לפי גירסת ה"טו והמגן אברהם) שנהגו לשטוח עשבים בבית הכנסת ביום הכפורים שנופלים על פניהם².

¹ מתוך ע' השתחואה, כרך יא, פרקים א, ב
² מתוך ע' אבן משכית, כרך א, פרק ב

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאתר:

makshivim.org.il)

ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל: 02-9973232 ובאינטרנט devavot.org.il)

צעדים קטנים לסליחה גדולה

סליחה. בסך הכול מילה אחת קטנה, וכמה קשה להוציא אותה מהפה... הרבה אנשים יעדיפו לעלות את עזריאלי במדרגות או לחצות את הכינרת בשחייה מאשר לגשת ולהתנצל בפני מישהו שנפגע ממך. הספירה לאחור עד יום הכיפורים החלה, והשאלה הגדולה 'איך, לכל הרוחות, אני מצליח לעשות את זה?!', מרחפת באוויר. לטובת כל המסתבכים קבלו את **המדריך המקוצר לבקשת סליחה.**

א. חלק מהחיים. לפני הכול, בואו נירגע. חשוב לדעת שכמה שנתאמץ שאירועים כאלו לא יקרו, הם חלק בלתי נפרד מן החיים. בני אדם רואים דברים אחרת זה מזה, לנפשות שונות רגישויות שונות, ואפילו בין אוהבים קורה לפעמים שפוגעים בלי כוונה. מה שחשוב הוא מה עושים עם זה הלאה.

ב. מחסומים בדרך – הקשה מכולם הוא **רגש הכבוד העצמי**. נוסף לכך יש החוששים שבקשת סליחה תנוצל בעתיד נגדך ותביא לפגיעה בך. יש אנשים שספגו בילדותם הרבה ביקורת, השפלה וכעס, ומאז סיגלו לעצמם אמצעי הגנה – לעולם לא להפגין טעות או לחשוף תקלה. בבגרותם, מנגנוני ההגנה הללו, ימנעו מהם לפתח אמון בעצמם ובזולתם, שיאפשר להם להתנצל כשטעו.

המודעות למחסומים הנפשיים הללו לא מעלימה אותם, אך היא מגבירה את היכולת להתגבר עליהם.

ג. לדעת איך לבקש. יש אנשים שהסליחה שלהם רק מעליבה. כלל ברזל: אל תנסה להצטדק ובטח שלא להטיף מוסר לשני ('מה אתה נפגע בכלל? מכל דבר עושה עניין. אתה סתם רגיש!'). זו אינה התנצלות אלא הוספת חטא על פשע. אתה אמור להרגיע ולפייס אותו ולא להצדיק את עצמך ולהאשים אותו במה שקרה.

ד. עיתוי הבקשה חשוב מאוד. אל תיגש כשהוא עצבני וכועס. המתן לשעת כושר מתאימה. גם לאחר שעשית את זה - צריך להתאזר ב**סבלנות**. גם אם ביקשת מחילה אין זה מחייב שהשני יסלח מיד. לפעמים הוא זקוק לזמן כדי 'להתבשיל' עם הסליחה שלך, וייתכן שצריך לבקש יותר מפעם אחת. הרי אינך יודע מה היה עומק הפגיעה.

ה. אמצעי עזר. אם אתה מרגיש שאינך מסוגל לגשת אליו ולהתנצל, כתוב **מכתב**. קל יותר לשפוך את המילים אל הנייר מאשר לעמוד פנים אל פנים מול האדם שפגעת בו. יתרון נוסף הוא שהשני יקרא מן הסתם את המכתב כמה פעמים, מה שיעזור לו לקבל את בקשת הסליחה.

ו. גורם שלישי. ניתן להיעזר בחבר משותף שיפנה אליו בעבורך ויעזור להפשיר את הקרח ביניכם.

ז. הביצוע. בניגוד להרבה דברים אחרים בקשת סליחה בפועל **קלה יותר** ממה שהיא נראית. אחרי שקיבלת את ההחלטה האמיצה לעשות את זה, הביצוע עשוי להיות קצר וקל, ואם הדברים נעשים בצורה כנה ונכונה - התוצאה עשויה להיות שהחיבור והאהבה ביניכם רק יתעצמו והקשר ירוויח בסופו של דבר מכל הסיפור.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

האות ה"א בתפילות עשרת ימי תשובה

במסכת ברכות דף (יב,ב) מובא:

"ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל 'האל הקדוש', 'מלך אוהב צדקה ומשפט', חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל 'המלך הקדוש' והמלך המשפט'.

צמד המילים 'המלך המשפט' הוא חריג מבחינה לשונית, משום שימשפט' הוא שם עצם מופשט ולפי הנהוג בכללי הלשון ראוי לומר 'מלך המשפט', ובדומה לאמור בתהלים (כד, ז): "וַיָּבֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד", וכפי הנהוג לומר בנוסח הברכות "מלך העולם", ולא "המלך העולם". רש"י כתב בתשובה (שו"ת רש"י יח) שהוא התקשה בכך שנים רבות, ונטה לומר שמדובר בשיבוש שארע כיון שצמד המילים האלו הובאו בתלמוד בסמוך למילים "המלך הקדוש". ומאידך, כיוון שמדובר במנהג מקובל הביא רש"י סימוכין לקיום צורות כאלו כבר בתנ"ך, כמו "וַיָּאֵת הַמַּצְבַּח הַחֲשֻׁטִי" (מלכים ב טז, יד).

גרסת ספר הלכות גדולות

אמנם מהעיון בספר הלכות גדולות (סימן א, הלכות ברכות פרק ה, עמוד נו) מתברר שלפי גרסתו בסוגיית התלמוד מדובר בשינוי לשון מכון:

"ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל 'האל הקדוש', 'מלך אוהב צדקה ומשפט', חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שאומר 'המלך הקדוש' 'המלך המשפט', רב יוסף אמר 'מלך הקדוש' 'מלך המשפט'. והלכתא כרבה".

לפי גרסת הלכות גדולות רבה בר חיננא נחלק עם רב יוסף סבא האם ראוי בעשרת ימי תשובה להרבות בתוספת האות ה"א ואפילו באופן שאינו מצוי בלשון העברית, או להיפך יש להפחית באמירת האות ה"א ואפילו במקום שראוי לאומרה. לדעת רב יוסף יש להפחית באמירתה ולכן יאמר 'מלך הקדוש' ואפילו שצורה זו היא חריגה בלשון העברית, שהרי 'קדוש' הוא שם תואר

וראו לומר 'המלך הקדוש'. ואילו לדעת רבה יש להרבות באמירתה ולאומרה אפילו במקום חריג ולכן יאמר 'המלך המשפט'. ונפסקה הלכה כרבה בר חיננא.

מיקום ה"א הידיעה בתוארי הקב"ה בברכות שבתפילה

רבה בר חיננא סבא ורב יוסף הסכימו שיש לערוך את השינויים בענין האות ה"א בברכה החמישית ובברכה האחת עשרה מברכות תפילת העמידה. כדי להבין את משמעות הענין יש להתבונן בהופעות מיוחדות של ה"א הידיעה בתוארי הקב"ה בתפילת העמידה. בשלושת הברכות הראשונות של התפילה, שהן הפתיחה הקבועה של תפילת העמידה, ומופיעות הן בתפילות ימות החול והן בתפילות השבת והחגים, רק בברכה השלישית מופיעה ה"א הידיעה בתואר של הקב"ה – "האל הקדוש". לעומת זאת בשלוש הברכות האחרונות שהן הסיום הקבוע של תפילת העמידה מופיעה ה"א הידיעה בתואר של הקב"ה בכל שלוש הברכות: "המחזיר שכינתו לציון", "הטוב שמך ולך נאה להודות" "המברך את עמו ישראל בשלום". ניתן לראות בכך עליה הדרגתית בהזכרת האות ה"א, בשלוש הברכות הראשונות רק פעם אחת בסיומן, ולבסוף בסיום התפילה שלוש פעמים ברצף.

בברכות האמצעיות ה"א הידיעה מופיעה בתואר של הקב"ה לראשונה בברכה החמישית, ודבר זה מתאים לאות ה"א שהיא האות החמישית שבאותיות האלף בית. הקב"ה מתואר שם בשימוש בה"א הידיעה בתואר "הרוצה בתשובה", והמיוחד בברכה זו שהיא גם מתחילה במילה הפותחת באות ה"א "השיבנו אבינו לתורתך...", האות ה"א מודגשת בברכה החמישית בקשר לתשובה.

האות ה"א כסמל לתשובה

ה

האות ה"א מסמלת את התשובה, כך נראית האות בכתיבת סת"ם

וכך דרשו בעניינה בתלמוד הבבלי (מנחות דף כט, ב), וז"ל הסוגיה בתרגום חופשי ובתוספת ביאור:

"מאי דכתיב: 'בְּטָחוּ בַּה' עַד כִּי בִּיָּהוָה צוּר עֲוֹלָמִים' (ישעיהו כו, ד)? שמשמע שהקב"ה יצר את עולמו באמצעות האות יו"ד ובאמצעות האות ה"א ... כדדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי: אלו שני עולמות שברא הקדוש ברוך הוא, אחד בה"י ואחד ביו"ד, ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"י, אם העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"י, כשהוא אומר: 'אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאֵם' (בראשית ב, ד), אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם, והוי אומר: העולם הזה בה"י, והעולם הבא ביו"ד".

ומפני מה נברא העולם הזה בה"י? מפני שדומה לאכסדרה (מקום שאינו סגור), שכל הרוצה לצאת יצא; ומדוע הרגל של האות ה"י תלויה ואינה מחוברת? שאם יחזור בתשובה יחזור דרך הפתח שלמלעלה ששם האות ה"י אינה מחוברת. ומדוע לא יחזור מהפתח שלמטה? משום שלא יקבל סיוע לחזור משם; וכפי שדרש דריש לקיש, שאמר ריש לקיש, מהו שכתוב: 'אִם לִלְצִים הוּא יִלְיֶין וְלְעֲנוּיִם יִתֵּן חַן' (משלי ג, לד)? אם בא אדם לטהר ולחזור בתשובה מסייעים אותו (ולכן פתחו לו פתח מיוחד מלמעלה ששם יסייעו אותו לחזור בתשובה). ואם בא לטמא ולחטוא פותחים לו (והפתח התחתון של האות ה"י מסמל את הבחירה החופשית ומתן האפשרות להידרדר ולחטוא).

ומדוע לאות ה"י יש תג? אמר הקדוש ברוך הוא: אם חוזר [בן] מחטאו אני קושר לו קשר".

שני הפתחים שבאות ה"א מסמלים את העולם הזה שהוא עולם שיש בו אפשרות לתשובה, הפתח התחתון מסמל את הבחירה החופשית ואת האפשרות להידרדר ולצאת ממנו ולחטוא, והפתח העליון מסמל פתח מיוחד שהקב"ה חותר תחת כסא הכבוד כדי לפתוח ולסייע לחוטא לשוב דרך הפתח ההוא בחזרה פנימה.

תשובה וסליחה

ה"א הידיעה בתואר של הקב"ה מופיעה במשך ימות השנה הרגילים בברכות שבאמצע תפילת העמידה פעם אחת נוספת בלבד¹, בברכה השישית הסמוכה, ושם נאמר "חנן המרבה לסלוח", וגם שם היא קשורה לתשובה, והפעם בסליחה הבאה לאחר התשובה.

הברכה האחת עשרה - ברכת המשפט

האות ה"א מודגשת באופן מוסתר גם בברכה האחת עשרה, והיא פותחת את הברכה הזו: "השיבה שופטינו כבראשונה". דבר הראוי לתשומת לב הוא, שהאות ה"א מופיעה בפתיחת הברכות רק בברכה החמישית ובברכה האחת עשרה, בברכה החמישית היא פותחת במילה "השיבנו", ובברכה האחת עשרה היא פותחת במילה "השיבה", ובשתי הברכות האלו היא קשורה למילה 'תשובה'. בברכה האחת עשרה אנו מבקשים מהקב"ה שימלוך עלינו, ולכן כבר בפתיחתה אנו מרמזים על אפשרות התשובה, כדי שנוכל לחזור בתשובה אם מרדנו חס ושלום במצוות המלך.

בראש השנה אנו ממליכים עלינו ועל כל העולם את הקב"ה, ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום כפור הם ימי הדין והמשפט, ולכן רבה בר חיננא סבא ורב יוסף הסכימו שיש לציון זאת כבר בברכה השלישית המסיימת את שלוש ברכות הפתיחה הקבועות, וכמו כן יש לציון זאת בברכה האחת עשרה היא ברכת המשפט. אלא שנחלקו האם בעשרת ימי תשובה ראוי להרבות בהן בהזכרת האות ה"א באופן יוצא דופן, או להיפך ראוי להמעיט בהן בהזכרת האות ה"א באופן יוצא דופן. נראה שמחלוקתם קשורה להתבוננות בהופעה יוצאת דופן של האות ה"א בתנ"ך וכדלקמן

ה"א בתור מילה עצמאית

בשירת האזינו מופיעה המילה ה"א באופן יוצא דופן (דברים פרק לב, ו):

"לֵה' תִּגְמְלוּ וְזֹאת עִם נְבִל וְלֹא תִּחַם הַלֹּוא הוּא אֲבִיךָ קִנְךָ הוּא עֲשֶׂךָ וְיִכְנְנֶךָ"

במילה " הַלֹּוא " האות ה"א מופיעה בתור ה"א התמיהה, אך מילה זו נכתבת בספר התורה באופן מיוחד, האות ה"א מופיעה בתור מילה ראשונה נפרדת כשהיא נכתבת גדולה מהרגיל (ה"א רבת), ולאחר מכן מילה שניה - לֵה'.

פסוק זה מדגיש את מידת הדין והגמול, והאות ה"א מרוחקת בו מין המילה לה', ורב יוסף למד ממנו שבימי הדין והמשפט כאשר אנו ממליכים עלינו את הקב"ה עלינו להרחיק את האות ה"א ולמעט בהזכרתה, ולכן הוא אמר שבתפילות עשרת ימי התשובה יש לומר: "מלך הקדוש" ו"מלך המשפט". מאידך, רבה בר חיננא סבא למד מכך שהאות ה"א נכתבה שם כשהיא גדולה מהרגיל (ה"א רבתי), ובתור מילה עצמאית, שלאות ה"א יש גם משמעות של מילה עצמאית שאותה רוצה התורה להדגיש. והאות ה"א כשהיא עצמאית, היא מילה שכל כולה אומרת 'תשובה'! ואדרבא, בימי הדין והמשפט יש להרבות בהזכרת האות ה"א. והלכה נפסקה כמוהו.

דְרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ

את הכתוב "דְרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ קְרָאֵהוּ בְהִיּוֹתוֹ קְרוֹב" (ישעיהו נה,ו) דורשים חז"ל על עשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, וכן כותב הרמב"ם (הלכות תשובה ב,ו): "אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דְרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ...". תקופת עשרת ימי תשובה יש בה התקרבות של הקב"ה כלפינו כדי להקל עלינו את ההתקרבות והחזרה אליו. יתכן ויש בה גם צד של סיכון אם נתעלם מהושטת היד של הקב"ה ולא נחזור בתשובה (וצד זה מסמל הריחוק של האות ה"א במילה "ה להי"). אך כאמור רבה נקט שמידה טובה מרובה, ולכן יש להעדיף וללמוד מכתובת האות ה"א בתור ה"א גדולה, שיש להדגיש את האות ה"א בימים אלו כדי לרמוז על אפשרות התשובה שהיא מתקבלת יותר בימים אלו. והלכה כמוהו, ובעשרת ימי תשובה יש לחתום בברכות תפילה העמידה במילים 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט'.

¹ האות מופיעה פעם נוספת, כמו "מברך השנים", אך שם ה"א הידיעה אינה בתואר של הקב"ה אלא של "השנים".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שׁוֹ"ת בְּמִרְאֵה הַבְּזֵק

(מתוך ח"ג)

Montreal, Canada

מונטריאול, קנדה
סיון תשנ"ג

ברכת בורא פרי הגפן על יין "קדם" ו"כרמל" לספרדים

שאלה

האם יין "כרמל" תחת השגחת הראשון לציון הרב מרדכי אליהו הוא כשר לספרדים, והאם יין "קדם" תחת השגחת O.U. הוא כשר לספרדים?

תשובה

בהתייעצות עם מחלקת הכשרות של הרבנות הראשית לישראל הוברר לנו, כי יין "כרמל" שבהשגחת הראשון לציון מרן הרב הראשי הרב אליהו הוא כשר לספרדים, ואלו יין "קדם" שתחת השגחת O.U. איננו כשר לספרדים, ויש אפוא להשתמש ביין אחר. נדגיש שהביטוי "כשרות לספרדים" איננו מוסב על כשרות לשתיה, שכן גם לספרדים יין זה כשר, אלא מדובר בכשרות להיחשב ליין מבחינת אחוזי המים שיש בו, דהיינו לענין קידוש וברכת בופה"ג.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא
יפה בת רחל יענטע
נחמה צביה בת שושנה בריינא

רועי משה אלחנן בן גי'נה דְבָרָה
מאירה בת אסתר
ליליאן בת פורטונה
איילת חן בת שולמית
בתוך שאר חולי עם ישראל

יוסף (יוסי) בן חנה
דוד חיים בן רסה Rassa
רבקה רינה בת גרונה נתנה